

KE STRUKTUŘE SVĚTSKÉHO KLÉRU V ČECHÁCH NA POČÁTKU 17. STOLETÍ

ZLATUŠE KUKÁNOVÁ

Chceme-li se zabývat náboženskými poměry v pražské arcidiecézi v předbělohorském období a v prvních letech Harrachova episkopátu, musíme se věnovat řešení otázky regionálního a sociálního původu kléru, jehož prostřednictvím docházelo k postupnému prosazování katolického náboženství v Čechách. Snahou tohoto příspěvku bude poznání společenského a národnostního složení světského kléru, vysvěceného v letech 1604 až 1612 pražským sufragánem Janem Lohelem.¹ Zkoumání struktury katolického duchovenstva jako zvláštní sociální vrstvy tehdejší společnosti byla věnována v posledních letech pozornost u nás i v zahraničí.²

Období složitého náboženského vývoje na počátku 17. století není současnou historiografií dostatečně zpracováno. Starší práce se věnují jen některým dílčím otázkám³, převážná většina z nich se však týká vývoje pobělohorského.⁴ Jistou výjimkou jsou Borového Dějiny arcidiecéze pražské a "univerzální" Wintrův Život církevní v Čechách.⁵ Ucelenější pohled získáme po prostudování příslušných pasáží v Československé vlastivědě a Přehledu československých dějin.⁶ I historiografie moderní klade především důraz na řešení otázek pobělohorského vývoje a období konce 17. a počátku 18. století.⁷ Nevýhodou většiny zmíněných prací je jejich regionální zaměření.

Také monografie pražských arcibiskupů Zbyňka Berky z Dubé, Karla z Lamberka a Jana Lohela, které by pomohly osvětlit poměry prvních dvou desetiletí 17. století, chybí. Ani práce Podlahovy, Bartůňkovy a Ondráčkovy⁸ nepodávají celkový politicko-náboženský obraz arcidiecéze od počátku století až do bitvy bělohorské, protože se zabývají jen některými událostmi a životem jednotlivých arcibiskupů.

České země prošly složitým náboženským vývojem od České konfese až k Rudolfovu majestátu. Přelom 16. a 17. století je charakterizován zápasem katolického a nekatolického tábora a snahou o získání rozhodujících mocenských pozic na panovnickém dvoře a v zemi. V nábožensky a národnostně rozpolcených Čechách trpěla katolická církev neustálým nedostatkem kněží, početně slabým obsazením klášterů, mizivým hospodářským zázemím (majetkovým i finančním) a především nedostatkem věřících, o které by se mohla opírat.

V arcibiskupské korespondenci najdeme řadu zmínek o neutěšených poměrech v arcidiecézi.⁹ Vymáhání zadržovaných desátků, peněžitých a naturálních platů na farách nebylo ničím neobvyklým. Někteří faráři dokonce odcházeli nebo žádali arcibiskupa o prezentaci na jinou faru, protože přidělené

beneficium bylo tak chudé, že by je ani neuživilo.

O katastrofálních poměrech v Nebuželích a Vtelně se zmiňuje kněz Havel¹⁰, o nedobré situaci fary v Líšanech na Rakovnicku informoval Ezechiel Litomyšlský.¹¹ Purkmistr a konšelé města Brandýsa nad Labem žádali arcibiskupa, aby zakročil ve prospěch kněze Matyáše Urbanovského, konfirmovaného na tamní faru. Jejich duchovní správce měl uschovány peníze u jednoho staroměstského měšťana a protože nechtěl zůstat dále farářem u svatého Havla na Starém Městě pražském, byly mu peníze zabaveny svatohavelskými osadními.¹² Můžeme proto předpokládat, že se velkému zájmu farářů těšila především beneficia na komorních panstvích nebo na panstvích katolických feudálů. I když ani zde neplatilo pravidlo, které by zabezpečovalo farářům snadnější živobytí.

Na denním pořádku byly také stížnosti katolických farářů na ústrky a útoky nekatolíků. Farář v Činěvsi si v únoru roku 1609 stěžoval na okolní duchovní správce. Tvrdil o nich, že jsou většinou predikanty.¹³ V červnu téhož roku hlásil arcibiskupovi kynšperský farář Šebestián Kristián (Christianus) útok nekatolíků.¹⁴

V roce 1610 podal stížnost Karlovi z Lamberka farář v Dašicích, již zmíněný kněz Ezechiel Litomyšlský, který byl na pardubickém panství od svatého Havla roku 1608. Purkmistr a konšelé chtěli, aby jim "sloužil podle augšpurského vyznání". Jinak hodlali obsadit faru heretikem. Dašický správce se obrátil přímo na arcibiskupa, protože nejbližší děkan (pardubický) podle něj sám sloužil a měl u sebe šest heretických kněží bez arcibiskupského svěcení. Ezechiel prosil z těchto důvodů arcibiskupa o přidělení jiné kolatury, nejlépe blíže ku Praze.¹⁵

Velké rozčarování připravil týništským, když na jejich faru přijel po arcibiskupově doporučení kněz Stanislav Turza na voze s kuchařkou a svými dětmi. Vrchností nebyl proto přijat a arcibiskup byl okamžitě žádán o doporučení vhodnějšího a příkladnějšího kněze.¹⁶ Se žádostí o pomoc k Lamberkovi se obrátil i bohdanečský farář Jan Nymburský, jehož chtěli farníci vyměnit za protestanta Jana Čapka "německého ordinování".¹⁷

Ničím neobvyklým v této době nebylo náboženské rozpolcení měst, kde vedle sebe existovali kněz podobojí a podjednou. Nevyhnula se tomu ani královská Kadaň.¹⁸

Mohlo by se zdát, že stav far, finanční a morální zázemí valné většiny českého kléru od nástupu Antonína Bruse z Mohelnice na arcibiskupský stolec nedoznaly větších a výraznějších změn ve prospěch katolické církve. Složitá nábožensko-politická situace se v Čechách vyhroutil po Berkově smrti. Proti jmenování Němce Karla z Lamberka se zvedla silná vlna odporu. Zemský sněm roku 1608 protestoval proti jeho

jmenování s odvoláním na volební kapitulaci a na královský příslib z roku 1549. Podle nich měl být arcibiskupem vždy jen Čech.¹⁹ To, že Lamberka nečekalo v jeho novém úřadě nic dobrého, dokládá jeho list českým stavům. Líčí v něm stav movitého i nemovitého majetku českého primase.²⁰

K lepšímu poznání náboženských poměrů v Čechách před Bílou horou by mohl přispět rozbor národnostního a sociálního složení světského kléru ordinovaného v pražské arcidiecézi před rokem 1620. Nejstarší dochovaná matrika kněžských svěcení ve fondu Archiv pražského arcibiskupství a zároveň jediná, pokrývající předbělohorskou dobu, vymezí sledované období lety 1604 až 1612.²¹ K určitému porovnání s národnostní skladbou svěcenců pražského arcibiskupství za Antonína Bruse z Mohelnice můžeme použít závěry práce J. Jarošové.²²

Musíme zde však upozornit na to, že na rozdíl od předchozího období, byli sufragánem Janem Lohelem za Berkova a Lamberkova episkopátu ordinováni pouze kněží katoličtí. Protestanti získávali svá svěcení v některé ze sousedních protestantských zemí. Podle Hrejsy byli například v anhaltském Zerbstu v letech 1586 až 1609 ordinováni mladí mužové z Čech, Moravy a Slezska.²³ S ohledem na počet far v arcidiecézi²⁴ a poměr jejich obsazení protestanty a katolíky je počet protestantských novokněží dost nízký. Můžeme předpokládat, že nekatolických kněží přibývalo, když někteří katolíci po obdržení presbyterátu konvertovali a tak jednoduše obešli nemožnost získat svěcení ve své arcidiecézi.²⁵

Vratme se teď k základním otázkám, po jejichž zodpovězení získáme přehled o struktuře světského kléru, působícího ve správě far v prvních desetiletích 17. století. Vycházíme-li při výpočtu věku ordinandů ze zásad stanovených Tridentem, je pravděpodobné, že se o řadu novokněží, vysvěcených Janem Lohelem, opíral v počátečních letech své činnosti arcibiskup Arnošt Harrach. V té době měla řada z nich dlouholeté praktické zkušenosti z různých beneficí.

Kromě sestavení soupisu svěcenců pražského arcibiskupství, který se může stát východiskem při sledování náboženských poměrů v Čechách v době předbělohorské, bude předmětem této studie národnostní složení, místní a sociální původ uchazečů o svěcení. Pro dokreslení celkové situace v arcidiecézi sledujeme u některých z nich první léta působení v duchovní správě.

Ordinační matrika celkem pravidelně uvádí za křestním jménem a příjmením rodiště, místní původ nebo národnost svěceného, takže otázka národnostního složení a místního původu může být celkem spolehlivě zodpovězena. V těch případech, kde tomu tak není, musely být alespoň u některých ordinandů informace doplněny nebo upřesněny pomocí jiných pramenů.²⁶ Většina údajů bývá dost jednoznačná, takže umožňuje okamžitou a přesnou lokalizaci rodiště uchazeče o svěcení. Jindy se však rozchází, v tomto případě je dána přednost

záznamům v ordináční matrice.²⁷

Komplikace mohou nastat s latinizovanou nebo zkomolenou podobou místa rodiště. Přesto, že se podařilo část z nich vyřešit, některé tvary to nedovolily. Jedná se o místa s velmi podobným označením nebo místa, která připouštějí dvojí či trojí výklad.²⁸ Ve sporných případech se přikláníme spíše k lokalitám, vyskytujícím se v Čechách a za místo původu ordinanda považujeme místo významnější, tj. větší a se sídlem fary.²⁹ Podobně v Čechách dáme přednost lokalitě větší před menší. Přesto se nevyvarujeme při stanovení národností a místního původu určitých nepřesností. Ty však nemohou výrazně ovlivnit závěry práce.

Při určování národnosti jsou nám často nápomocny alespoň doprovodné záznamy (nejčastěji se zmínkami o stolním titulu, tzv. titulu mensae), u cizinců byla vodítkem arcidiecéze nebo funkce ordinanda. Přesto musíme ke všem uvedeným údajům přistupovat značně kriticky. Nesmíme totiž zapomínat na národnostně nejednotné Čechy s městy a oblastmi, kde hrál důležitou roli především německý živel³⁰, ani na charakter a mezinárodní význam tehdejší Rudolfínské Prahy a jejího panovnického dvora. Za domácí a česky mluvící svěcence nemůžeme považovat všechny z pražské arcidiecéze pocházející mladé muže, což u řady z nich potvrzuje jejich příjmení. S ohledem na rozsah arcidiecéze musíme zařadit mezi cizince i Moravany, Slezany a řadu dalších.³¹

Po prostudování zápisů v ordináční matrice z let 1604 až 1612 dostaneme tento výsledek: z celkového počtu 177 mužů, kteří podnikli svou cestu do Prahy za sufragánem Janem Lohalem, přijalo některý ze stupňů svěcení sedmdesát cizinců.³² Z různých měst, městeček a vesnic, svěřených do správy arcibiskupů Zbyňka Berky z Dubé a Karla z Lamberka pocházeli 82 uchazeči a u 25 se nepodařilo jejich původ zjistit. Z tohoto přehledu zjistíme, že poměr domácích a cizinců vyznívá jen velmi těsně ve prospěch "Čechů". Na pět domácích ordinandů připadají čtyři cizinci, i když se poměr téměř rovná jednomu Čechovi na jednoho zahraničního kandidáta.

počet

arcidiecéze	82	46,33
cizina	70	39,55
neurčeno	25	14,12
celkem	177	100,0

Jazykově nejbliže z "cizinců" byli našim poměrům samozřejmě Moravané. K nim bychom mohli připočítat možná i některé Slezany a Poláky.³³ Nesmíme však zapomínat, že v 17. století došlo k poněmčování některých slezských úřadů a obyvatelstva, takže část ordinandů ze Slezska hovořila

německy. Ze sedmdesáti jednoznačně a spolehlivě prokázaných cizinců byla více než jedna polovina z německy mluvících zemí a oblastí, tj. ze Saska, Bavorska, Lužice, Vestfálska, Falcka, Hesenska, Pruska a Švábska. Po přihlédnutí ke zmíněné germanizaci Slezska se počet německy sloužících novokněží zvýší minimálně na dvě třetiny. Zbývající uchazeči o svěcení ze zahraničí představují jazykově nejrozumnější směsici. Přehled o vzájemných vztazích mezi cizinci získáme rozepsáním údajů do tabulky.

			°	°
			celk.počet	z
			cizinců	ze všech
Moravané	4	5,72	2,26	
Slezané, Poláci	19	27,14	10,73	
Němci	38	54,28	21,47	
ostatní	9	12,86	5,08	
celkem	70	100,00	39,54	

Všimněme si teď blíže nejen národnostního složení těch, kteří vážili cestu z nejrozumnějších částí Evropy k pražskému arcibiskupovi, aby zde získali potřebná svěcení, ale i pohnutek, které je k tomu vedly. Pro katolické uchazeče ze sousedních protestantských zemí to byla jediná možnost k získání svěcení. U dalších mohla být důvodem dlouhodobější přítomnost rodiny v Praze například v obchodních či podobných záležitostech. Někteří mladí mužové využili svých vysokoškolských studií k přijetí svěcení z rukou sufragána arcibiskupství, jiní zahraniční uchazeči ho mohli vyhledat i v případech úmrtí nebo dlouhodobé nepřítomnosti vlastních arcibiskupů a biskupů.³⁴

Početně nejsilněji jsou v Praze zastoupeni ordinandi ze sousedního Slezska (17 osobami). Po deseti kandidátech přišlo z Lužice a Saska, devět z Bavorska, pět z Vestfálska, čtyři z Moravy, tři z Itálie, po dvou ordinandech z Kraňska, Polska a Uher. Jeden z Uhrů byl ze slovenského Ružomberoku. Mezi svěcenci nacházíme také jednoho z Falce, Hesenska, Nizozemí, Pruska a Švábska. U jednoho cizince se nepodařilo jeho původ jednoznačně určit.³⁵

U některých národností se často opakuje stejné rodiště nebo místo, odkud mladí mužové, toužící po kariéře duchovních správců, přicházeli. Tři Slezané byli z Hlohova, podobně tři Lužičané z Budyšína a stejný počet Vestfálců z Paderbornu. Setkáme se zde také se dvěma Bavyry z Brugg a Freisingu, dvěma Sasy z Hildesheimu a dalšími dvěma Vestfálci z Kolína nad Rýnem.³⁶ Plná polovina Sasů (5) měla svůj původ nebo stolní titul v Halberstadtu. Jejich příchod do Prahy je celkem

pochopitelný, protože zde v roce 1575 zaniklo katolické biskupství.³⁷

Bližší pozornost by jistě zasluhovali i čtyři Moravané. Bohužel původ můžeme určit jen u jednoho z nich³⁸, takže teorii o tom, že mohli přicházet z českomoravského pomezí nemůžeme na základě minimálního vzorku doložit ani vyvrátit.³⁹ Téměř epizodická přítomnost Moravanů však potvrdí odlišný a podstatně konsolidovanější náboženský vývoj na Moravě za episkopátu Františka z Ditrichštejna. Moravští katolíci se nemuseli vydávat do Prahy, když v této době měli v Olomouci vlastní jezuitskou akademii i možnost získat jakýkoliv ze stupňů svěcení.

Nyní přistoupíme k rozboru situace domácích kandidátů. Pro sledování sociálního původu bylo nejvhodnější rozdělit lokality na města královská, poddanská a vesnice, přičemž zatím stranou ponecháme faktory, ovlivňující počet uchazečů z jednotlivých lokalit. Z celkového počtu 82 osob z pražské arcidiecéze 38 mládenců uvedlo jako svoje rodiště některé z královských měst⁴⁰, z měst a městeček poddanských přišli 33 ordinandi⁴¹, a z vesnic bylo jen 11 svěcenců.⁴² Zatímco podíl vesnic na počtu vysvěcených nečinil ani 14 % (13,42 %), neliší se příliš poměr měst královských (46,34 %) a měst poddanských (40,24 %). Můžeme tedy říci, že z deseti vysvěcených pocházelo devět z měst a jen jeden z vesnice.

Při zkoumání sociálního původu nesmíme zapomenout na další složku feudální společnosti - šlechtu. V ordinační matrice jsou zapsáni jen dva čeští šlechtici⁴³ a jejich počet jasně ukazuje nezáměr vyšší šlechty o kariéru duchovních.⁴⁴ V předbělohorských Čechách přicházela tedy převážná většina novokněží z měšťanských rodin nebo městského prostředí.

Jestliže jsme se potýkali při určování některých míst s těžkostmi, pak u královských měst nečinila lokalizace žádné problémy. Největší počet uchazečů o svěcení byl samozřejmě z Prahy, jejichž deset ordinandů představuje více než čtvrtinu všech osob z královských měst (26,32 %) a 12,19 % z celé arcidiecéze.⁴⁵ Na první pohled jsou obě čísla dosti vysoká, avšak s ohledem na počet obyvatel, ekonomické postavení Prahy, náboženské poměry, množství partikulárních škol a jezuitské učiliště, není počet zájemců o svěcení příliš vysoký⁴⁶, což je patrné i z toho, že se svým počtem Praha vyrovná dvěma dalším oporám katolicismu předbělohorských Čech Plzni a Kladsku. Původem z Plzně je šest kandidátů, což je přibližně 16% z královských měst a 7,32 % z pražské arcidiecéze. Kladsko jako své rodiště uvedli čtyři svěcenci, tj. více než 10 % z měst královských a necelých 5 % v rámci arcidiecéze. Za zmínku stojí ještě další královská města Chomutov a Prachatice odkud přišli tři ordinandi. Po dvou zaregistrujeme z Českých Budějovic a Hradce Králové.

U pražského arcibiskupa se ucházeli o některý ze stupňů svěcení kandidáti z patnácti královských měst. Zajímavé je, že na výchově více než poloviny nastávajících světských duchovních z prostředí královských měst se podílela města Praha, katolická Plzeň a Kladsko. Kromě dominantního postavení zmíněných tří měst se setkáváme u ostatních s celkem vyrovnaným počtem osob. Svou roli zde sehrála řada faktorů, nejdůležitějšími z nich byly kromě ekonomických a národnostních především poměry náboženské. Nesmíme zapomínat také na otázku počtu obyvatel, úroveň jednotlivých partikulárních městských škol a jezuitská gymnázia - opory katolické církve v některých městech.⁴⁷

Rodištěm třiceti tři uchazečů o svěcení bylo 21 poddanských měst⁴⁸, nejvíce jich pocházelo z Jindřichova Hradce (5 kandidátů). Ti představují více než 15 % všech ordinandů z poddanských měst a 6,09 % z pražské arcidiecéze. Za Jindřichovým Hradcem následují Český Krumlov, který "vychoval" tři světské novokněze a Horšovský Týn, Levín, Lišov, Litomyšl, Třeboň a Velešín se dvěma svěcenci. Porovnáním počtu nastávajících duchovních z jednotlivých měst zjistíme, že mezi poddanskými a královskými městy není větší rozdíl. Z poddanského a národnostně smíšeného Jindřichova Hradce bylo téměř tolik svěcenců jako z české katolické Plzně. Český Krumlov nejen, že stojí na úrovni největšího podkrušnohorského města Chomutova a hospodářsky vzkvétajících Prachatic, ba dokonce předčí počtem zapsaných ordinandů další královskou oporu katolicismu - České Budějovice. Výrazné postavení Českého Krumlova souvisí samozřejmě s všestranným rozvojem a rozkvětem města v tomto období.

Jako poslední nás zajímají poddaní, kteří se snažili získat nějaký ze stupňů svěcení. Z deseti vesnic arcidiecéze přišlo do Prahy jedenáct poddaných, tj. 13,42 % ze všech Čechů.⁴⁹ Z Hostovic byli dva z rodiny Peitů⁵⁰, z ostatních míst jen po jednom zájemci. Musíme si uvědomit, že sociální poměry poddaných v této době nebyly příliš dobré. Vesničtí synové se proto mohli vydat k arcibiskupovi, jen když byli hmotně nebo finančně zajištěni. Často je vydržoval patron, na jehož farách jako správci posléze působili. Přesto na počátku 17. století poddaní zasahovali do duchovní správy minimálně. V mnoha případech ovlivnila rozhodování ordinandů jistě i existence kláštera v daném místě nebo blízkém okolí.

Přestože města a vesnice leží v různých místech arcidiecéze, je zde několik silně obsazených oblastí, ze kterých pocházela většina novokněží. Patří k nim německé Českolipsko, lokality v Podkrušnohoří s převažujícím německým obyvatelstvem⁵¹ a národnostně smíšená oblast od Kadaně přes Teplou k Tachovu a Horšovskému Týnu. Potom následují královská Plzeň, Klatovy a Prachatice. Nejvíce je podle očekávání zastoupena národnostně nejednotná, ale nábožensky celkem konsolidovaná oblast jižních Čech, zahrnující kromě královských měst panství katolicky orientovaných Rožmberků a pánů z Hradce. Zbývající místa jsou rozložena po celém území,

spadajícím pod jurisdikci pražského arcibiskupa. Je celkem pochopitelné, že velmi slabě je pokryta oblast středních a především východních Čech, kde se ještě dlouho po bělohorské bitvě zdržovala převážná většina nekatolického obyvatelstva českého království.

Po zjištění sociálního, národnostního a teritoriálního původu světských duchovních se pokusíme sledovat jejich působení v oblasti církevní správy. Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto příspěvku půjde jen o počáteční sondu, protože celému problému by bylo třeba věnovat samostatnou studii. Svoji pozornost zaměříme jen na cizince, protože nás překvapil jejich počet. Přestože pro některé z nich byla Praha nejbližším sídlem katolického biskupství a umožňovala jim zároveň studia na jezuitské akademii, nemůžeme stoprocentně počítat s tím, že by se arcidiecéze a její fary zaplnily tak velkým množstvím cizinců. V souvislosti s hospodářským rozmachem celé Střední Evropy ve druhé polovině 16. století a německou kolonizací neobydlených pohraničních oblastí došlo v Čechách sice k posílení pozic německé kultury a jazyka, ale i k šíření Luterova učení. Přesto působila v nábožensky roztržité pražské arcidiecézi řada cizích katolických novokněží, kteří jako správci far, jako nejnížší a zároveň nejdůležitější správní složka, ovlivňovali náboženské smýšlení obyvatelstva.

Z celkového počtu zahraničních kandidátů můžeme automaticky vyloučit ty, kteří měli zapsanu nějakou funkci v místě, ze kterého přišli.⁵² Předpokládáme, že se většina z nich vrátila zpět domů, aby se tam podílela na šíření katolické víry. Jestliže u domácích novokněží byla při obsazování far preferována znalost místních poměrů a jazyka, mohly nastat při obsazování beneficií cizinci určité potíže.

Málokterý z nich asi ovládal mateřský jazyk farníků a zpočátku se těžko orientoval a přizpůsoboval jejich potřebám. Začátky v cizím prostředí byly pro mnohé jistě nelehké. Někteří cizinci se adaptovali v relativně krátkém čase; zpravidla jednodušší byla jejich situace ve větších městech s národnostně smíšeným obyvatelstvem.⁵³ Složitější postavení měli samozřejmě ti, kteří museli překonávat jazykovou bariéru při každodenním styku s lidmi. Podobné nesnáze však mohli mít i domácí Němci pověřeni správou beneficií v čistě českých oblastech arcidiecéze. Ti sice nebyli znevýhodněni neznalostí poměrů, ale jazykový odstup zde zůstával.

Po prostudování některých pramenů a jejich edic z let 1603 až 1630⁵⁴ bylo zjištěno zatím deset cizinců, zapojených do správy pražské arcidiecéze. Tři pocházeli z Lužice a zbylí z dalších zemí.⁵⁵ Německy mluvící spravovali většinou benefícia v národnostně smíšeném Podkrušnohoří a dva se usadili na jihočeských farách (Polák a Lužičan). S většími jazykovými potížemi se mohl setkat italský, saský a uherský duchovní správce. Není ovšem vyloučeno, že některý z nich se naučil česky a přiblížil se tak jazykově domácímu obyvatelstvu. Z

této drobné sondy nemůžeme činit dalekosáhlé a obecné závěry, přesto je třeba upozornit na to, že nesmíme přeceňovat počet cizinců, zapojených v duchovní správě pražské arcidiecéze před Bílou horou.⁵⁶ Jejich hlavní "invaze" nastala až ve 30. letech 17. století z podnětu Propagandy.

Předbělohorské Čechy prošly nelehkým náboženským vývojem, katolická církev se při upevňování svých pozic v této době opírala vedle řeholního kléru o řadu světských duchovních, vysvěcených Janem Lohem. Rostoucí potřeba zvýšeného počtu katolických kněží v arcidiecézi byla uspokojována nejen domácími, ale i cizími novokněžími. Zahraniční uchazeči přicházeli především ze sousedních zemí, minimálně dvě třetiny z nich z německy mluvících oblastí. Někteří z cizinců se po vysvěcení vrátili do svých "mateřských" diecézí a arcidiecézí, jiní se zapojili do správy pražské arcidiecéze v jazykově blízkých regionech.

Většina ordinandů vyšla z měšťanského nebo městského prostředí, podíl šlechty a vesnických poddaných v řadách kléru není příliš výrazný. Bezprostředně se v církevní správě objevuje jen nižší šlechta, protože část vyšší šlechty byla v té době nekatolická.

Při sledování národnostního, sociálního a teritoriálního původu světského kléru je třeba přihlížet k mnoha faktorům, které mohly ovlivnit počet zájemců o svěcení z jednotlivých míst a oblastí. Oporou katolicismu v arcidiecézi jsou kromě Prahy, Plzně, Kladska a dalších královských měst dvě velká jihočeská panství - rožmberské dominium a panství pánů z Hradce, která prošla podstatně klidnějším náboženským vývojem. Velká část ordinandů přicházela z lokalit v příhraniční oblasti, táhnoucí se od České Lípy Podkrušnohořím do jihozápadních Čech.

Závěrem je třeba upozornit, že tato studie nemohla v plné šíři postihnout a zodpovědět všechny otázky, spojené s danou problematikou. Vzhledem k omezenému rozsahu a částečné znalosti dostupných pramenů, se mohla dotknout jen některých aspektů, vypovídajících o struktuře a životě světského kléru, specifické sociální vrstvy české feudální společnosti počátku 17. století.

POZNÁMKY:

1. Záměrně se zatím budeme zabývat jen otázkou světského nikoliv řeholního kléru, který pomáhal v arcidiecézi upevňovat značně otřesenou pozici katolicismu. Zde by určování národností bylo podstatně složitější s ohledem na odlišnou vazbu jednotlivých řádů na řádové provincie.

2. Srovnej práce J. Jarošové, *Knihy svěcenců obnoveného pražského arcibiskupství z druhé poloviny 16. století*. SNM-C 15, 1970, č. 1-5; J. Kracika, *Z dziejów społecznych niszego*

kléru parafialnego v arcidiakonacie krakowskim w XVII.- XVIII. wieku. *Vix venerabilis*, Krakow 1982; Z. Hledíkové, *Struktura duchovenstva ve středověkých Čechách*. In: *Struktura feudální společnosti na území Československa a Polska na přelomu 15. a 16. století*, s. 343-392 a M. Ryantové, *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*. JSH 57, 1988, č. 2, s. 61-73.

3. Srovnej např. J. Vávra, *Katolíci a sněm český r. 1608 a 1609*. SHK 1, 1893, sešit 1, s. 3-28; F. Vacek, *Diecéšní synoda pražská z r. 1605 (Život církevní v Čechách s počátku sedmnáctého století)*. SHK 4, 1896, seš. 5, s. 25-45; K. Krofta, *Majestát Rudolfa II*. Praha 1909 a některé drobné studie na stránkách Sborníku historického kroužku a Časopisu katolického duchovenstva.

4. T. V. Bílek, *Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*. Praha 1892; A. Gindely, *Geschichte der Gegenreformation in Böhmen*. Leipzig 1894; F. X. Kryštůfek, *Protestantství v Čechách až do bitvy Bělohorské (1517-1620)*. Praha 1906; A. Denis, *Čechy po Bílé hoře*. Praha 1911; H. Opočenský, *Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé hoře*. Praha 1914; A. Kroess, *Geschichte der böhmischen Provinz der Gesellschaft Jesu*. Sv. II/1, II/2, Wien 1910, 1927; *Československá vlastivěda*. 4. Dějiny. Praha 1932; K. Krofta, *Nesmrtelný národ. Od Bílé hory k Palackému*. Praha 1940.

5. K. Borový, *Dějiny arcidiecéze pražské*. Praha 1874; Z. Winter, *Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz XV. a XVI. století*. Sv. 1-2, Praha 1895- 1896.

6. *Československá vlastivěda*. 2. Dějiny 1., Praha 1963; *Přehled československých dějin I/2*. Praha 1982.

7. E. Čáňová, *Počátky rekatolizace na Hradecku*. Práce muzea v Hradci Králové 12, 1970, s. 65-91; táž, *Počátky rekatolizace ve Středočeském kraji*. SSH 7, 1972, s. 61-75; táž, *K problematice povstání r. 1628 na trčkovských panstvích v Podorlicku*. Orlické hory, Podorlicko 6, 1974, s. 95-112; táž, *Rekatolizace ve Středočeském kraji*. SSH 11, 1976, s. 65-85; táž, *Status animarum pražské arcidiecéze z roku 1651*. SAP 29, 1979, s. 20-55; táž, *Rekatolizace severních Čech*. In: *Sborník příspěvků k době poddanského povstání roku 1680 v severních Čechách*, Praha 1980, s. 9-42; J. Hanzal, *Z dějin pobělohorské rekatolizace*. Muzejní a vlastivědná práce 12, 1974, s. 22- 35; týž, *Pobělohorská rekatolizace v jižních Čechách*. JSH 48, 1979, č. 3, s. 181- 189; M. Ryantová, *Příspěvek k poznání struktury jihočeského světského kléru v období vrcholící rekatolizace*. JSH 57, 1988, č. 2, s. 61-73; Z. Kokošková, *K problematice nižšího světského kléru v období upevňování výsledků násilné rekatolizace*. In: *Sborník prací členů SSM SÚA v Praze 2*, 1989, s. 170-209; J. Hanzal, *Rekatolizace v Čechách - její historický smysl a význam*. SH 37, 1990, s. 37-91.

8. A. Podlaha, Z prvních let činnosti arcibiskupa pražského Zbyňka Berky z Dubé. SHK 6, 1905, s. 1-5, 108-113; V. Bartůněk, Karel z Lamberka, pražský arcibiskup. ČSPSČ 51-53, 1943-1945, s. 174-214; V. Ondráček, Bl. Jan Lohel. Vítězové 5, č. 6, Olomouc 1938.

9. Dosud byla prostudována jedna řada uložená ve Státním ústředním archivu v Praze (dále jen SÚA Praha), ve fondu Archiv pražského arcibiskupství I (dále APA I), recepta - signatura C 77 a 78, kartony 739-748.

10. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 739 listem ze 27.10.1604.

11. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 739 zpráva ze 17.1.1604.

12. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 741 informace z 11.2.1606.

13. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 743, dne 3.2.1609.

14. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 743, 17.6.1609.

15. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 744, 27.2.1610.

16. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 744, dne 9.5.1610.

17. SÚA Praha, APA I, C 78, k. 746, dne 27.3.1611.

18. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 739 - dne 18.6.1604 jsou napomínány obě strany, aby si vzájemně neškodily.

19. Srovnej Sněmy české. II, Praha 1879, s. 571.

20. SÚA Praha, APA I, C 77, k. 742, list z 21.5.1608. "Uveden jsem do domu arcibiskupského, v kterém jsem však nic jiného nenalezl, nežli samé a pouhé zdi". Ani nejvzácnější kusy movitostí nezůstaly ušetřeny. "Stříbro, které od slavné a svaté paměti císaře Ferdinanda na budoucí věčnou paměť všem arcibiskupům pražským k dědičnému jmění a užívání jest darováno, to též na poručení komory české pro zaplatu služebníkům mezi židy k velikému posměchu a zlehčení důstojenství arcibiskupského jest přišlo..."

21. SÚA Praha, APA I, rkp. B 3/3, Matrika kněžských svěcení 1604-1612.

22. J. Jarošová, c.d., s. 46-47.

23. F. Hrejsa, Česká konfese. Praha 1912, s. 362-364 - jednalo se o 41 Čechů, 9 Moravanů a 5 Slezanů.

24. F. Štědrý, Počet far v době předhusitské a po Bílé hoře. SHK 21, 1920, s. 10-30; E. Čáňová, Vývoj správy..., s. 534 an.

- 25.** Srovnej Z. Kukánová, Příspěvek k dějinám církevní správy první poloviny 17. století. (Na základě statistického zpracování knih světců a univerzitních matrik). Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze 2, 1989, s. 157.
- 26.** Jedná se především o písemnosti z fondu Archiv pražského arcibiskupství I, sg. C 77-78 a prezentace k farám, sg. D 138/3, k. 2638, edice matrik pražské a olomoucké jezuitské akademie a univerzity ve Štýrském Hradci a ve Vídni a studii W. W. Tomka, O počtu studentů akademie Karlovy v Praze v druhé polovici 16. století. ČČM 22, 1848, s. 172-199.
- 27.** Například Matyáše Metana Plzeňského uvádí W. W. Tomek v roce 1602 původem z Horažďovic, Jeroným Kek z Rudolfova byl ve vídeňské matrice roku 1596 zapsán jako Českobudějovický a Jan Vavřinec Troyer Italský byl imatrikulován ke studiu logiky v roce 1609 ve Štýrském Hradci původem z Kraňska.
- 28.** Matrika uvádí Jana Kunona (Cunonius) Bärwaldského, může se jednat o Bärwald ve Slezsku či v Prusku.
- 29.** Jde například o latinské místní označení "Levinensis", které může znamenat Lwow, Levin ve Slezsku, Levín na Bydžovsku, Levín s farou na Litoměřicku a řadu dalších.
- 30.** Srovnej J. Klik, Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské. ČČH 27, 1921, s. 8-62, 289-352; O. Placht, Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.-18. století, Praha 1957; A. Míka, Národnostní poměry v českých zemích před třicetiletou válkou. ČSČH 20, 1972, s. 207-233; týž, K národnostním poměrům v Čechách po třicetileté válce. ČSČH 24, 1976, s. 535-563.
- 31.** Srovnej tabulku I.
- 32.** Podrobněji k problematice svěcení E. Rittner, Církevní právo katolické. Sv. 1, Praha 1887, s. 88-112; A. Podlaha, Reformační artikule arcibiskupa Brusa z Mohelnice, dané kněžstvu diocese Pražské r. 1564. ČKD 47, 1906, s. 206-209, 289-292.
- 33.** Srovnej tabulku I.
- 34.** K otázce nepřítomnosti a úmrtí sousedních arcibiskupů podrobně J. Jarošová, c.d., s. 47.
- 35.** Srovnej poznámku 28.
- 36.** Některé poznatky jsou srovnatelné se závěry práce M. Truce, Národnostní charakter jezuitské akademie pražské. AUC - Phil. et Hist. 2, 1958 (Vojtíškův sborník), s. 57, 59-60.

37. C. Eubel, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi sive summorum pontificum, S. R. E. Cardinalium, ecclesiarum antistitum series. III. Monasterii, Romae 1923, s. 207.*
38. Jedná se o ordinanda z Telče, ve dvou případech rodiště nebylo uvedeno, u posledního byl text poškozen vodou a zápis se stal z části nečitelným.
39. Srv. rozbor podílu moravských studentů na Univerzitě Karlově v podobném časovém období - F. Šmahel, M. Truc, *Studie k dějinám Univerzity Karlovy v letech 1433-1622. AUC - HUCP 4, 1963, č. 2, s. 27-30.*
40. Viz tabulka II.
41. Srovnej tab. III.
42. Viz tabulka IV.
43. Jsou to Jiří Himmelreich Pražský a plzeňský Jan Kleo z Roudné.
44. Srovnej J. Jarošová, c.d., s. 24-25 a M. Ryantová, c.d., s. 65 pro dobu pozdější.
45. Srovnej tabulku II.
46. K úrovni partikulárních škol Z. Winter, *Život a učení na školách partikulárních v Čechách v 15. a 16. století. Praha 1901, s. 27-28, 781-785; o počtu obyvatel měst O. Placht, c.d., s. 47-48, 160; k ekonomické úrovni měst např. J. Janáček, Řemeslná výroba v českých městech v 16. století. Praha 1961, s. 64 an.; k národnostnímu složení oblastí a měst práce J. Klika a A. Míky viz pozn. 30. S poměry na pražské jezuitské akademii seznamuje studie M. Truce viz pozn. 36 a edice univerzitní matriky téhož autora *Album academiae Pragensis Societatis Iesu 1573-1617. UK Praha 1968.**
47. V roce 1584 bylo založeno jezuitské gymnázium v Českém Krumlově, v roce 1589 v Chomutově, v r. 1594 v Jindřichově Hradci a o rok později v Kladsku.
48. Porovnej s tabulkou III.
49. Srovnej tabulku IV.
50. Jan přijal první - jáhenské svěcení 18. prosince 1604, Jakub také nejnižší jáhenské 20. května 1606.
51. Srovnej práci A. Míky, *ČSČH 20, 1972, s. 209-212.*
52. Jsou to například Petr Breuwher z nizozemského Sittardu,

Theodor Finckenstein ze saského Hildesheimu, Jindřich Gebhard, Jindřich Schönberg a Jáchym Greiff ze saského Halberstadtu, Řehoř Khattmann z Budyšina a řada dalších.

53. Srovnej A. Míka, c. d., ČSČH 20, 1972, s. 213.

54. Srovnej písemnosti ze SÚA Praha viz poznámka 26 a Archiv Pražského hradu, fond Archiv pražské metropolitní kapituly (dále APH, KA), kartóny LX až LXX a edici pobělohorských vizitačních zpráv z let 1624 až 1627 (srv. F. Štědrý, c.d., s. 15-27).

55. Viz příloha.

56. S tvrzením J. Jarošové, že "působnost arcibiskupství byla v plném slova smyslu celoevropská" nelze bez výhrad souhlasit. Práce si totiž nevšímá působení cizinců a dopadu jejich činnosti v Brusově arcidiecézi.

Tabulka I

Počet vysvěcených z ciziny

Země	počet	% ze všech	% z cizinců
Slezsko	17	9,55	24,29
Lužice	10	5,62	14,28
Sasko	10	5,62	14,28
Bavorsko	9	5,06	12,86
Vestfálsko	5	2,81	7,14
Morava	4	2,25	5,71
Itálie	3	1,69	4,28
Kraňsko	2	1,12	2,86
Polsko	2	1,12	2,86
Uhry	2	1,12	2,86
Falc	1	0,56	1,43
Hesensko	1	0,56	1,43
Nizozemí	1	0,56	1,43
Prusko	1	0,56	1,43
Švábsko	1	0,56	1,43
"Novomarchicus"	1	0,56	1,43
Celkem	70	39,32	100,00

Tabulka II

Počet vysvěcených z královských měst

Místo	počet	% v arcidiec.	% král. m.
-------	-------	------------------	---------------

Praha	10	12,19	26,32	
Plzeň		6	7,31	15,79
Kladsko	4	4,88	10,53	
Chomutov	3	3,66		7,90
Prachatice	3	3,66	7,90	
České Budějovice		2	2,44	5,26
Hradec Králové		2	2,44	5,26
Klatovy	1	1,22	2,63	
Kutná Hora	1	1,22	2,63	
Most	1	1,22	2,63	
Rakovník	1	1,22	2,63	
Rokycany	1	1,22	2,63	
Rudolfov	1	1,22	2,63	
Tábor	1	1,22	2,63	
Žatec		1	1,22	2,63
Celkem	38	46,34	100,00	

Tabulka III

Uchazeči o svěcení z poddanských měst a městeček

Místo	počet	% v arcidiec.	% podd.m.
Jindřichův Hradec		5	6,09
Český Krumlov	3	3,65	9,09
Horšovský Týn	2	2,44	6,06
Levín	2	2,44	6,06
Lišov	2	2,44	6,06
Litomyšl	2	2,44	6,06
Třeboň	2	2,44	6,06
Velešín	2	2,44	6,06
Budyně	1	1,22	3,03
Česká Lípa	1	1,22	3,03
Chvalšiny	1	1,22	3,03
Lomnice	1	1,22	3,03
Miletín	1	1,22	3,03
Nová Bystřice	1	1,22	3,03
Police	1	1,22	3,03
Staňkov	1	1,22	3,03
Strakonice	1	1,22	3,03
Teplá	1	1,22	3,03
Trhové Sviny	1	1,22	3,03
Úterý	1	1,22	3,03
Zákupy	1	1,22	3,03
Celkem	33	40,24	100,00

Tabulka IV
Svěcenci z vesnic

Místo	počet	% arcidiec.	% ves
Hostovice	2	2,44	18,19
Bohdalovice (?)	1	1,22	9,09
Doksany	1	1,22	9,09
Drahotín	1	1,22	9,09
Mladějov	1	1,22	9,09
Narysov	1	1,22	9,09
Osek	1	1,22	9,09
Sedlec	1	1,22	9,09
Strouhy	1	1,22	9,09
Veletín	1	1,22	9,09
Celkem	11	13,42	100,00

PŘÍLOHY

Příloha I

V přehledu cizinců na farách pražské arcidiecéze jsou kromě jejich příjmení, jména a národnosti zaznamenána místa s daty působení a odkaz na prameny. Data neregistrují přesnou dobu, uvádějí pouze časový údaj, k němuž byla informace získána.

Cizinci na českých farách

1. Clemens Stanislaus (Polonus) 1. fara Újezd s. d.
 (Štědrý s. 22)
 2. fara Trhové Sviny z
 áří 1624
 (Štědrý s. 22)
2. Cometa Ioannes (Italus) 1. fara Čachovice
 listopad 1617
 (APA I, D 138/3)
 2. fara Radonice 17.9.1624 - 11.6.1629
 (Štědrý s.17), (KA, k. LXIX)
3. Cunonius Ioannes (Silesius, 1. fara Světec
 9.3.1613

- Prutenus?) (APA I, C 78, k. 748)
4. Hartwigius Elias (Westphalus) 1. fara Jirkov 742)
1.9.1608
(APA I, C 77, k. 742)
5. Lelkovius Benedictus (Pannonus) 1. adm. faru
srpen 1624
Lysá nad Labem (Štěd
rý s. 25)
6. Pacholitius Laurentius (Lusatius) 1. fara Kopisty 31.3.161
(APA I, D 138/3)
2. fara Dobranov srpen 1624
(Štědrý
s. 26)
7. Streuber Iosias (Lusatius) 1. fara Police
2.1.1613
(APA I, C 78,
k. 748)
8. Strugius Laurentius (Silesius) koadjutor děk.
rezignoval 1613
vyšehradského, (APA I, C 78, k. 748)
9. Thomae Matthaeus (Lusatius) 1. kaplan České po
30.4.1604 Budějovice (APA
I, C 77, k. 743)
2. arciděkan září 1624
bechyňský (Štědrý
s. 22)
a děk. doudleb.
10. Wlauerinus Casparus (Saxo) 1. fara Chlumec
5.3. a 18.3.1608
nad Cidlinou (APA I, C
2. fara Přelouč 14.3.1613
(APA I, C 78, k. 748)

Příloha II

Seznam v příloze II obsahuje nejprve příjmení a jméno, místo a národnost ordinanda, pokud jsou uvedeny. Za ním následuje informace o nejvyšším dosaženém svěcení (zkratky "1t+4m" označují první tonsuru a čtyři nižší svěcení - prima tonsura et quattuor minores, "s" podjáhenské - subdiaconatus, "d" jáhenské - diaconatus a konečně "p" kněžské svěcení - presbyteriatus). Jména a příjmení jsou přejímána z pramenů bez úprav. V kulatých závorkách za příjmeními jsou zapsána příjmení výrazně se lišící. U rodiště či místa, ze kterého uchazeč přicházel, jsou v kulatých závorkách informace,

získané z ordináční matriky (např. Halberstadt je doplněn u H. Iacobi, probošta u sv. Mikuláše v Halberstadtu, Budyšín u G. Khattmanna, tamního kanovníka). V hranatých závorkách jsou potom údaje, doplněné podle jiných pramenů.

Seznam vysvěcených v letech 1604 až 1612

1. Aculeus Georgius, d 22.3.1608
2. Alexius Blasius, Crosticensis Lusatius, p 10.9.1606
3. Appianus Matthias, p 18.9.1610
4. Aulicus Blasius, Drautinensis (Trahotinensis) Boemus, p 14.4.1607
5. Awer Silvester, Bavarus, p 5.6.1610
6. Bedegar Iodocus, /Hildesianus Saxo/, p 10.4.1610
7. Beiker Simon, Pragensis, 1t + 4m 9.6.1607
8. Beme Martinus, 4m 22.3.1608
9. Beresius (Peresh) Ioannes, /Weleschinensis/ Boemus, p 18.9.1610
10. Besch (Resch) de Bruck Adamus, Bavarus, d 9.4.1605
11. Bietzinus Stanislaus, /Beroniensis/ Polonus, a 14.3.1609
12. Bolatka Thomas, Tinhorschoviensis Boemus, p 21.4.1612
13. Brantl Casparus, Freisingensis Bavarus, p 10.3.1607
14. Breuwherus Petrus, /Sittardiensis/, s 13.6.1609
15. Camin Gregorius, /Glogoviensis Silesius/, p 20.12.1608
16. Candlicius Andreas, Novodomensis Boemus, p 6.3.1610
17. Castalius Daniel, Litomislensis Boemus, s 22.9.1612
18. Cervus (Cemus) Ioannes, Gutenbergius (Cutenbergenus) Boemus, p 10.9.1606
19. Clemens Stanislaus, Zavadensis Polonus, 1t + 4m 17.3.1612
20. Cleo a Raudna Ioannes, Pilsnensis, p 18.4.1609
21. Coccinus Ioannes, /Reginaehradecensis/ Boemus, d 9.6.1607
22. Collidius Ioannes, Policenus Boemus, p 13.11.1605
23. Cometa Ioannes, Italus, p 6.3.1610
24. Conzuerus Andreas, Rosenbergensis Silesius, 1t + 4m 17.3.1612
25. Cruciger Zacharias, Oppoliensis Silesius, p 14.4.1607
26. Cuculus Andreas, /Pontanus Boemus/, p 6.3.1610
27. Cunonius Ioannes, Bernwaldensis Novomarchicus, p 10.9.1606
28. Dionisius Andreas, Svinensis, p 25.3.1606
29. Dudecius Adamus, Trebonensis Boemus, p 22.9.1607
30. Dumet Andreas, Rokiczanus, p 17.4.1604
31. Egenhouer de Bruck Matthias, Bavarus, d 9.4.1605
32. Eysigijs (Agisijs, Hesicijs) Andreas, Chomutoviensis Boemus, p 10.9.1606
33. Erinaceus Matthaes, d 22.3.1608
34. Eucharius Benedictus, p 3.4.1604
35. Faber Iacobus, Moravus, p 20.12.1608
36. Fabri Adamus, Strakonicensis, p 4.6.1605
37. Fabricius Michael, Lusatius, p 8.4.1612
38. Felicis Laurentius, a 14.3.1609
39. Fick Lucas, Linfeldensis Silesius, 4m 31.3.1607
40. Fillerus Thomas, p 4.4.1609
41. Finck Georgius, Naistadiensis Franco, p 10.9.1606
42. Finckenstain Theodorus, Hildesianus, p 25.3.1606
43. Firstius Hieronymus, /Prachaticensis Boemus/, d 17.12.1611
44. Gebhardus Henricus, Halberstadensis Saxo, p 20.5.1606

45. Gelenius Georgius, Bodalicenus, s 22.9.1607
46. Gnatovius Matthaeus, Prutenus, p 13.11.1605
47. Gnisen a Kobach Bernardus, /Strigensis/ Silesius, a 23.4.1612
48. Goldtstain Adamus, Laubensis Lusatius, p 5.3.1605
49. Goltperger Wenceslaus, /Reichstadiensis/, 1t + 4m 18.9.1610
50. Görihen (Görken) Andreas, d 9.4.1605
51. Greiff Ioachimus, (Halberstadensis) Saxo, p 15.6.1607
52. Grinbergher (Grünberger) Bartholomaeus Chrisostomus, p 1.2.1609
53. Grulvis Ioannes, /Glogoviensis Silesius/, p 22.3.1608
54. Grünfeldt Henricus, (Westphalus), s 4.6.1605
55. Hagerle Ioannes, Novodomensis, p 12.6.1604
56. Han Paulus, Hallensis Saxo, 4m 9.7.1606
57. Hartwigius Elias, Coloniensis, p 18.12.1604
58. Hasenbergius Laurentius, Pragensis, p 4.6.1606
59. Haslinger Ioannes, /Ossicensis Boemus/, p 13.6.1609
60. Haugius Adamus, Glacensis Boemus, p 10.9.1606
61. Hay Martinus, Bavarus, p 25.3.1606
62. Heidelius Wenceslaus, Miletinus, 4m 22.9.1607
63. Heinitzius Wolfgangus, /Nariscoviensis/ Boemus, p 10.4.1610
64. Hermannus Georgius, Zarensis Silesius, p 8.5.1606
65. Herzmannus Sebastianus, Sedlicensis, p 4.6.1605
66. Himelreich Georgius, /Pragensis Boemus/, s 5.3.1605
67. Hoffmannus Balthasar, Glacensis Boemus, p 7.3.1610
68. Holicenus Simon, /Trebonensis Boemus/, 4m 22.3.1608
69. Homolides Petrus, Tynhorsoviensis Boemus, p 17.12.1605
70. Hopnerus Melchior, Budissinensis, p 15.1.1606
71. Hostinius Petrus, Stankoviensis, p 26.3.1605
72. Hütter Ioannes Wilhelmus, a 26.7.1606
73. Christophorus Simeon, p 4.4.1609
74. Iacobi Henricus, (Halberstadensis), p 27.10.1608
75. Iacobi Stephanus, Gerdensis Paderbornensis Westphalus, d 1.3.1608
76. Iagustick Paulus, (Zagrabiensis) Crenta, s 20.5.1606
77. Iudex Andreas, Witignaviensis Lusatius, 1t + 4m 18.12.1610
78. Iurriades Ioannes Theophilus, Pragensis, p 9.6.1607
79. Karlingerus Laurentius, Buduicensis, p 23.9.1612
80. Kek Hieronimus, Rudolfstadiensis Boemus, p 25.9.1605
81. Khattmannus Gregorius, (Budissinensis), d 10.8.1611
82. Kocherus Andreas Clemens, Novodomensis, p 25.3.1606
83. Kreich Conradus, Franco, s 13.6.1609
84. Krussina Ioannes, Silesius, 1t + 4m 5.3.1605
85. Kunig Nicolaus, Erfurdiensis, 4m 8.10.1606
86. Kuntzlik Georgius, s 1.3.1608
87. Lang Martinus, /Schönbergensis Bavarus/, 1t + 4m 18.9.1610
88. Lanonus (Lanionis) Sebastianus, Welessinensis Boemus, p 22.9.1607
89. Latomus Augustinus, Paderbornensis, d 14.3.1609
90. Laurentii Daniel, Rakonicensis, d 1.3.1608
91. Lelkovius Benedictus, Pannonius, p 23.9.1612
92. Libertinus Andreas, Glatovinus Boemus, 4m 24.9.1605
93. Lissowsky Sebastianus Carolus, Boemus, p 21.12.1605
94. Lomnicenus Gregorius, Boemus, p 14.4.1607

95. Lopatsky Samuel Benedictus, /Crumloviensis Boemus/, p 18.9.1604
96. Ludovicus Iacobus, Pragensis, p 17.4.1604
97. Lypecius Ioannes, Gilserius /Ilžensis?/ Polonus, p 8.5.1606
98. Marchesius Marcellus, (Segniensis), p 29.9.1604
99. Meitinger Ioannes, Pilsnensis Boemus, a 16.6.1612
100. Metanius Matthias, Pilsnensis, p 20.12.1608
101. Metelka Wenceslaus Leonardus, Lissoviensis Boemus, p 10.9.1606
102. Milperger Andreas, Prachaticenus, p 26.3.1605
103. Milowsky Adamus, /Pragensis/, p 6.12.1610
104. Miseck (Mniseck) Sebastianus, Moravus, p 13.6.1609
105. Mollerus Vitus, Buduicensis Boemus, 1t + 4m 23.9.1612
106. Molitor Martinus, (Bavarus), 1t + 4m 18.2.1606
107. Nepovianus Daniel, Litomislensis Boemus, 1t + 4m 17.3.1612
108. Neugebauer Hieremias, Silesius, a 3.7.1604
109. Novak Adamus, Doxanensis Boemus, p 11.3.1607
110. Novatius Matthias, Rosenbergensis Pannonius, p 11.3.1606
111. Pacholitius Laurentius, Budissinensis Lusatius, p 26.9.1611
112. Paludanus Iacobus, Graviensis, p 30.7.1606
113. Panthaleo Matthaeus, (Chomutoviensis), p 21.5.1606
114. Parix Ioannes Chrisostomus, 1t + 4m 18.9.1610
115. Pedander Thomas Sebastianus, Pragensis Boemus, p 4.4.1609
116. Peitus Iacobus, Hostoviensis Boemus, p 10.9.1606
117. Peitus Ioannes, Hostovinus, p 26.3.1605
118. Pellinius Ambrosius Crumloviensis Boemus, p 20.12.1608
119. Perfeld (?) Matthias, (Coloniensis), p 21.4.1612
120. Petrocinus Rudolphus, Italus, p 21.4.1612
121. Phronesius Matthias, Scapeen (?), p 20.12.1608
122. Placensius Ioannes, Glivicensis /Silesius/, p 23.9.1612
123. Plesniwecz Georgius, Mladiegowsky, s 17.12.1605
124. Polenius Thomas, (Levinensis), p 18.12.1604
125. Porphirius Ioannes, Silesius, s 25.9.1605
126. Procopius Clemens, /Weletinensis/ Boemus, p 26.12.1611
127. Prochius Christophorus, Lippensis Boemus, p 21.4.1612
128. Ra...censis Stanislaus Henricus, Moravus, 1t + 4m 17.3.1612
129. Radi Elias, p 21.3.1608
130. Rathmannus Thomas, Glacensis Boemus, p 18.4.1609
131. Ratzingerus Laurentius, /Hradecensis Boemus/, p 13.1.1608
132. Regalius Thobias, /Prachaticensis Boemus/, p 4.4.1609
133. Rehermannus Tylmannus, Paderbornensis Westphalus, p 1.3.1608
134. Ristinge (Rüstinger) Iacobus, Töplensis Boemus, p 4.4.1609
135. Rodeman Andreas, d 13.6.1609
136. Ronnerus Martinus, /Crumloviensis/, a 14.3.1609
137. Rotlender Bartholomaeus, /Novodomensis Boemus/, a 14.3.1609
138. Rubecula Carolus, /Pragensis/, p 18.9.1604
139. Rudelius Laurentius, Svevus, p 11.3.1606
140. Salvius Michael, Falcomontanus Silesius, 4m 17.12.1605
141. Scultetus Georgius, p 5.6.1610
142. Scultetus Matthaeus, /Glogoviensis/ Silesius, d 25.9.1605

143. Sebastianus Fabianus, /Pragensis/, p 17.4.1604
144. Sekera Paulus Victorinus, /Pilsnensis/, p 1.2.1609
145. Schafrath Nicolaus, d 13.6.1609
146. Schnek Ioannes, Chomutoviensis Boemus, p 25.3.1606
147. Scholn Sigismundus, Pragensis, 1t + 4m 18.2.1606
148. Schönberg Henricus, (Halberstadensis), p 2.8.1609
149. Schramius de Schmitmühl Ioannes, p 21.1.1606
150. Schwarcz Andreas, Kwalssinensis Boemus, p 18.9.1610
151. Sicavis Thomas, Levinensis, 1t + 4m 17.3.1612
152. Simonis Wenceslaus, Noviforensis, p 23.9.1612
153. Slanina Wenceslaus, Budinensis Boemus, p 15.6.1607
154. Stiahlocosky Thomas Hieronymus, d 16.6.1612
155. Stodler Paulus, /Telcensis Moravus/, 4m 22.3.1608
156. Streuberus Iosias, Soraviensis Lusatus, 4m 31.3.1607
157. Strugius Laurentius, Silesius, s 22.3.1608
158. Suaiovius Elias, a 14.3.1609
159. Sumerus Clemens, p 6.3.1610
160. Suricenpek Christophorus, p 24.9.1611
161. Synapius Adamus, /Kozlensis/ Silesius, p 25.3.1606
162. Taboriensis (Taborsky) Ioannes Adamus, p 25.3.1612
163. Teschnerus Ioannes, Novodomensis Boemus, 1t + 4m
17.3.1612
164. Teuschman (Deutzman) Ioannes, Lusatus, p 16.6.1612
165. Thomae Casparus, Glacensis Boemus, p 10.9.1606
166. Thomae Mathaeus, Lusatus, p 4.4.1609
167. Tilemannus Ludovicus, (Hildesiensis) Hesus, p 1.10.1606
168. Troier Ioannes Lambertus, Italus, p 21.4.1612
169. Tusler Ioannes, Freisingensis, p 22.3.1608
170. Voskitkonides (Woschitka) Mathias, Pragensis Boemus, p
23.9.1606
171. Wanderus Michael, Bistricensis, p 26.3.1605
172. Weinmiller (Wienmüller) Iacobus, p 21.4.1609
173. Wertich Severinus, Pilsnensis, p 23.9.1612
174. Wilhauerus Ioannes, /Tuissentensis/ Palatinus, d
17.4.1604
175. Wlauerinus Casparus, Wintrbergenus, p 3.4.1604
176. Wraniek Hieronymus, Ziateczensis, p 12.6.1604
177. Zednicziek Bartholomaeus, Pilsnensis, p 3.4.1604

ZUSAMMENFASSUNG

Zur Struktur der weltlichen Priester in Böhmen am Anfang des 17. Jahrhunderts

Zlataše Kukánová

Vorgelegte Studie strebt nach Erkenntnis der nationalen Zusammensetzung und der örtlichen und sozialen Herkunft der in den Jahren 1604 1612 vom Prager Erzbischof Johann Lohelius ordinierten weltlichen Geistlichen. Diese Generation der Priester wurde Träger der Rekatholisierung in Böhmen, an der auch der Erzbischof Ernst von Harrach in ersten Jahren seiner Tätigkeit feste Stütze hatte.

Die Studie beruht auf der Analyse und Bearbeitung der im Staatlichen Zentralarchiv in Prag (Fond: Archiv des Prager Erzbistums I, Manuskript B 3/3) aufbewahrten Matrikel der geweihten Personen in den Jahren 1604 1612 und gleichzeitig berücksichtigt auch die erzbischöfliche Korrespondenz aus der erwähnten Zeit.

In Laufe der angeführten Jahre wurden vom Suffragan des Prager Erzbischofs 177 Weltgeistliche ausgeweiht. Einige niederen Weihen empfangen 70 Männer aus dem Ausland. Aus verschiedenen Städten, Marktorten und Dörfern der Prager Erzdiözese stammten 82 Bewerber um die Weihe, in 25 Fällen gelang es nicht ihre Herkunft festzustellen. Aus diesen Angaben geht hervor, daß die einheimischen im Verhältnis zu den ausländischen geweihten Personen nur knapp überwiegen (sie stehen beinahe im Verhältnis 1 Tscheche zu einem ausländischen Bewerber um die Weihe). Der tschechischen Sprache standen am nächsten die Mährer, vielleicht auch manche Polaken oder Schlesier.

Beinahe zwei Drittel der Ausländer stammten aus den deutschsprachigen Ländern und Gebieten, d.h. aus Sachsen, Bayern, Lausitz usw. Die übrigen gehörten zu verschiedenen Sprachgebieten. Größte Anzahl der Personen kam aus Schlesien (17), Lausitz (10), Sachsen (10) und Bayern (9) - siehe Tafel I.

Die Ausländer kamen zum Prager Erzbischof aus verschiedenen Gründen. Vor allem für katholische Bewerber um die Weihe aus den benachbarten protestantischen Ländern war es die einzige Möglichkeit, ordentliche Prieserweihe zu empfangen. Manchen könnte dazu der langfristige Aufenthalt ihrer Familie in Prag Anlaß geben, manche Jungen studierten

hier gleichzeitig die hohe Schule, andere konnten den Prager Suffragan im Todesfalle oder langfristiger Abwesenheit ihrer eigenen Erzbischöfe aussuchen.

In der Prager Erzdiözese waren 38 Jünglinge aus den königlichen Städten (Prag 10, Pilsen 10, Glaz 4, aus Komotau und Prachatitz je drei) - siehe Tafel II, aus untertänigen Städten und Markflecken kamen 33 Bewerber um die Weihe (5 aus Neuhaus, 3 aus Böhmisches Krumau) - siehe Tafel III und aus den Dörfern nur 11 Personen - siehe Tafel IV. Die größte Anzahl der Bewerber um die Priesterweihe stammte selbstverständlich aus Prag, zehn Bewerber aus Prag bildeten mehr als ein Viertel aller Personen aus den königlichen Städten (26,32 %) und 12,19 % aus der ganzen Erzdiözese. Bei Ausbildung der künftigen Geistlichen spielten bedeutende Rolle mehrere Faktoren, die wichtigsten waren neben ökonomischen und nationalen vor allem religiöse Verhältnisse. Dabei soll man nicht die Anzahl der Bewohner, die Stufe der einzelnen städtischen Particularschulen und jesuitische Gymnasien (Stütze der katholischen Kirche in einigen Städten) unterschätzen.

Trotzdem, daß betreffende Städte und Dörfer in verschiedenen Gebieten der Erzdiözese lagen, kann man einige Gebiete mit größerer Anzahl der neu geweihten Priester bemerken. Es handelte sich um deutsches Gebiet um Böhmisches Leipa herum, um einige Lokalitäten im Grenzgebiet, in der Gegend des Erzgebirges mit überwiegend deutscher Bevölkerung bis in südwestliches Böhmen. Der Katholizismus der Erzdiözese hatte ihre Stütze an Prag, Pilsen, Glaz und einigen königlichen Städten und auch an zwei großen südböhmischen Herrschaften dem Rosenberger Dominium und dem Dominium der Herren von Neuhaus, welche sich religiös ruhig entwickelten. Sehr schwach ist dagegen das Gebiet des Mittel- und vor allem des Ostböhmens vertreten, wo lange Zeit nach der Schlacht am Weißen Berg nicht katholische Bevölkerung überlebte.

Die meiste Zahl der geweihten Personen stammte aus bürgerlichem Milieu, der Anteil des Adels und der Dorfuntertanen unter den Weltpriestern war nicht bedeutend. In der Kirchenverwaltung erscheinen nur Angehörige des niedrigen Adels, weil ein Teil des höheren Adels damals nicht katholisch war.

Die Beilage I bietet eine Übersicht der Ausländer in den Pfarrämtern der Prager Erzdiözese, die auf Grund des Studiums der erzbischöflichen Korrespondenz und Vorschlägen für die Pfarrämter zusammengestellt werden konnte. Es handelt sich aber nur um Anfangsliste. Die angeführten Zeitangaben registrieren keine genaue Zeit der Tätigkeit, nur Zeitangabe, die bei dem Studium gewonnen wurde.

Das Verzeichnis der geweihten Personen in den Jahren 1604 1612 enthält Zu- und Vorname, Abstammungsort und Nationalitätszugehörigkeit der geweihten Personen. Dann folgen die Angaben über ihre erreichten Ränge der Weihe (Abkürzungen: 1 t + 4 m bedeutet prima tonsura et quattuor minores, s = subdiaconatus, d = diaconatus, p = presbyteriatus). Vor- und Zuname werden aus der Archivquelle ohne einige Änderung übernommen (in runden Klammern werden neben den Namen einige sich stark abstechende Formen des Namens angeführt). Bei dem Geburts- oder Wohnungsort befinden sich in runden Klammern weitere Angaben aus der Ordinationsmatrikel, in eckigen Klammern die aus anderen Archivquellen genommenen Angaben.